

Inv. A. 70. 541.

*Sublet la
34109.*

ACADEMIA ROMANA

B58813

STRATŪ ȘI SUBSTRATŪ
GENEALOGIA POPÓRELORŪ BALCANICE

DE

B. PETRICEICU-HASDEŪ

MEMBRU ALŪ ACADEMIEI ROMÁNE.

EXTRASŪ DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMANE

Seria II, Tom. XIV.

MEMORIILE SECTIUNEI LITERARE

BUCURESCI
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI 16
1892.

STRATŪ ȘI SUBSTRATŪ

GENEALOGIA POPÓRELORŪ BALCANICE

DE

B. PETRICEICU-HASDEŪ

Membru alŪ Academiei Române.

Ședința solemnă din 27 Martie 1892.

Dela secolulă VII până astăzi	GRECII	SERBII	BULGARI	ROMÂNII	ALBANESII
Dela secolulă III până la secolulă VII		LATINII			
Dela 1500 înainte de Cr. până la sec. III		TRACII			
Circa 2000 ani înainte de Cristu		PELAGII			

Cine sunt Grecii de astăzi?

De unde vinŪ Albanesii?

Bulgarii și Serbii sunt ei óre în adevărŪ înrudiți mai de aproape cu

Rușii decât cu cei-lalți Slavi?

Românii din Carpați venit'au ei de peste Dunăre în véculŪ de mijlocŪ, după cum ne asigură unii? și dață n'au venitŪ de acolo, atunci carŪ anume să fie legăturile lorŪ de nēmŪ cu Macedo-Românii și cu Istriano-Românii?

În fine, Grecii, Albanesii, Serbii, Bulgarii și Românii, grămădiți toți pe aceeași Peninsulă Balcanică, sunt ei óre în realitate nisece deosebite naționalități străine una alteia, după cum s'ar păré a fi la prima vedere?

Acestea sunt problemele cele mari de limpedit în studiul de față, probleme pe cari de de-mult le-ar fi deslegat ştiinţa, dacă într-una, pe felu de felu de căi piezişe, nu s'ar fi silit să le totu încurce politica.

Negreşit, politica unui statu pôte şi chiar trebuie să se folosescă de istorie la aşezarea instituţiunilor interne şi a raporturilor externe ale naţiunii, totu aşa precum profită de astronomie pentru marină saŭ de geometrie pentru cadastru; dar o politică uneltind falsificarea verităţii istorice este ca şi când ar cere să dispară din spaţiu planeta Marte saŭ să se schimbe proprietăţile triumphiului.

Eŭ unul, dacă aşi sei că Români sunt Ţigani saŭ că Ungurii aŭ descoperit America, m'ar păre rău, forţe rău, din punctul de vedere al simpatiilor şi antipatiilor mele personale; totuşi nu m'aş sfi o singură clipă de a spune adevărul în faţa tuturor.

După acéstă profesiune de credinţă, care nu e de prisos, intru d'a-dreptul în materie.

Orî-unde istoria ne arată vre-o ginte temeinic aşezată, pretindenea sub acéstă ginte ea ne lasă a vedé, saŭ măcar a zări pe furis, nisce rămăşiţe mai mult saŭ puţin stăruitoare dintr'o altă ginte mai veche, cucerită saŭ cotropită. Orî-ce ginte se compune, ca terenurile în geologie, dintr'unu strat actual şi din substraturî succesive anteriore.

Pe Peninsula Balcanică, intru cât ne putem urca ceva mai sigur pe scara timpului cu ajutorul scriitorilor şi al monumentelor, cinci-şese-şapte vécuri înainte de Cristu, ne întâmpină doué straturî etnice învecinate: gintea grécă şi gintea tracică, ambele suprapuse unui substratu comunu pelasgic.

Cine anume să fi fostu Pelasgii, acei autoctoni între Marea-Négră şi Marea-Adriatică, mai presăraţi ore-când în Italia, pôte şi în Spania, şi din cari în epoca lui Herodotu abia mai rămânea licărind o urmă? Acéstă întrebare este, fără îndoială, mai întunecósă decât aceea despre originea Bascilor de astăzi; dar cum-că Pelasgii aŭ

existatŭ într'o vreme, e totŭ așã de pozitivŭ ca și existența în timpulŭ nostru propriu a enigmaticului elementŭ basicŭ.

Este probabilŭ cã Pelasgiŭ n'ãu fostŭ nici Indo-Europei, nici Semiți, ci mai curendŭ Hamați. Așezãmintele lorŭ în Asia-micã și apoi în Europa sudicã sunt în dreptulŭ continentului africanŭ, unde Egiptulŭ strãlucia ca centru alŭ hamitismului. Zidurile ciclopice ale Pelasgilorŭ parŭ a fi surori piramidelorŭ egiptene, cu cari le și asemena în vechime Pausanias, pe cãnd Semițilorŭ, și chiar Indo-Europeilorŭ, nu le plăceaŭ nici odatã construcțiunile gigantice. Dacã Pelasgiŭ aŭ fostŭ Hamați, dupã cum credemŭ noi, atunci o personificațiune miticã a lorŭ pe Peninsula Balcanicã ar fi Egiptenulŭ Danaos, fratele lui Aegyptos, cu vr'o 1500 de ani înainte de Cristŭ, — sã ñicemŭ cu 2000 de ani, — acelŭ Danaos alŭ cãruia nẽmŭ clãdi minunata cetate ciclopicã de la Tiryns.

Orĩ-cum, fie Hamați, fie Semiți, fie Indo-Europei, Pelasgiŭ n'ãu fostŭ Greci și n'ãu fostŭ Traci; insã Traci și Greci, descãlecãndŭ în Europa, gãsiserã pretutindenĩ o grósã pãturã pelasgicã și pretutindenĩ s'ãu amestecatŭ cu ea, astŭ-felŭ cã ei sciau cã nu sunt Pelasgi, dar sciau totŭ-odatã cã se tragŭ din Pelasgi, de unde aserțiunile cele contradicetore în aparență la scriitorii anticĩ, cari deosebescŭ fõrte lãmuritŭ pe Pelasgi, pe Greci și pe Traci unii de alții, și totuși adesea îi impleticescŭ la olaltã.

Cu acestŭ primŭ raportŭ de stratŭ și substratŭ se începe istoria Peninsulei Balcanice, și se desfășorã apoi de atunci, la intervaluri depãrtate, prin alte douẽ raporturi analõge:

1) peste cea mai mare parte din stratulŭ tracicŭ, devenitŭ la rëndulŭ sãu substratŭ, se așezã Latinii, dãndŭ naștere naționalitãții traco-latine a Romãnilorŭ;

2) peste cea mai mare parte din stratulŭ romãnŭ, devenitŭ la rëndulŭ sãu substratŭ, se așezã Slavii, dãndŭ naștere naționalitãții romãno-slavice a Serbilorŭ și naționalitãții romãno-slavice a Bulgarilorŭ.

Din prima amalgamare — latinisarea Tracilorŭ. — se sustrage nu mai nẽmulŭ Albanesŭ, uniculŭ supraviețuitorŭ nemijlocitŭ alŭ stra-

tului ante-latinŭ și acela mulțumită căruia noi putemŭ sci astăzi cam ce felŭ de ginte a fostŭ acea tracică, ceea ce n'amŭ sci apröpe de locŭ după puținele date linguistice și etice împrăștiate pe ici-colea în literatura clasică.

Din amalgamarea a doua—slavisarea Latinilorŭ—s'aŭ sustrasŭ numai Româniŭ din Dacia. Repetămŭ încă odată: *numai Româniŭ din Dacia*, căci așa numiții Macedo-Români și Istriano-Români, *Armâniŭ* din Pindŭ și *Rumeriŭ* din Dalmația, după cum ne vomŭ încredința mai la vale, nu se pogöră din Latiniŭ de acolo din epoca cea ante-slavică, ci se tragŭ din numeroase cete de Daco-Români din Carpați, trecute peste Dunăre abia în secolulŭ X. —

Pe Greci, din cauza înaltoi lorŭ culturŭ literare, de'naintea căreia se închinaŭ cu entuziasmŭ Scipioniŭ și Cesariŭ, Romaniŭ n'aŭ pututŭ și chiar n'aŭ vrutŭ să-i latinizeze. Din ce în ce mai scăpătați sub raportulŭ moralŭ și intelectualŭ, Greciŭ totuși și-aŭ păstratŭ astŭ-felŭ străvechea lorŭ naționalitate, o păströză și o vorŭ păstra și de acum înainte. Amesteculŭ medievalŭ cu Slavi, cu Albanesi, cu Români, cu cine mai scie cine, — unŭ amestecŭ care făcea pe al-de Fallmerayer să tăgădueseă elenismulŭ palicarilorŭ de astăzi, — acelu amestecŭ grecisă pe cei ce se însoțiaŭ cu dînșiŭ, dar pe dînșiŭ nu i-a românisatŭ, nici albanisatŭ, nici slavisatŭ. Ca naționalitate, Kir-Iane se trage d'a-dreptulŭ din Leoniđi și din Aristoteli, din Temistocli și din Platonŭ, din acea pleiadă de capete sublime și de inimi uriașe, a căroră răsărire pe unŭ peticuțŭ de spațiu într'unŭ peticuțŭ de timpŭ este unŭ fenomenŭ fără pereche în istoria omenirii. Greciŭ actuali sunt o continuitate directă a vechilorŭ Elini, totŭ așa precum Coptiŭ actuali, fără graiulŭ căroră nu s'arŭ li pututŭ descifra hieroglifele, sunt o continuitate directă a vechilorŭ Egipteni.

Numai și numai legionariŭ romani ar fi fostŭ în stare să desnaționalizeze pe Greci, și ei n'aŭ făcut'o. În Grecia cea cucerită — observă Mommsen (Röm. Gesch. V. 249) — se învăță mai puținŭ latinesce, decum se învăță grecesce în Roma cea cuceritoare. Mai multŭ decât atăta: Romaniŭ îngăduiaŭ de bună voe Grecilorŭ să gre-

ciseze întréga parte meridională a Peninsulei Balcanice, în care de altmintrelea procesul de grecisare se începuse deja sub Filipū și sub Alexandru celū Mare. La umbra aquilei capitoline, această propagandă grecescă se întindea până la Balcani. În Tracia propriū ȃisă, devenită provincie romană cu unū secolū înainte de cucerirea Daciei, inscripȃiunile până la Traianū, sub Traianū și după Traianū sunt aprópe tóte grecesce; ba chiar și legionariī ceī maī curaȃi Romanī, bună-óră unū *Aurelius Mucianus*, cum s'ar ȃice la noi unū «Aurelū Mucénu,» își făceaū fală de a nu serie în latinesce, ci: *Αὐρελιὸς Μουζιανὸς πραιτωριανὸς ζωόκτης τρίτης πραιτωρίου*, etc. (Dumont, Inscr. de la Thrace p. 11; cfr. Heuzey et Daumet, Mission de Macédoine, Paris 1864; O. Антоновичъ Поездка въ Румынію, Petersb. 1880). Este archeologicesce absurdū de a crede că Româniī de astăȃi din Macedonia, din Epirū, din Tesalia, s'au formatū acolo în aceea epocă, și vomū vedē maī jos că acela este absurdū nu numai archeologicesce. La nordū însă, între Balcani și între Dunăre, apoi pe întregulū teritoriū iliricū ocupatū astăȃi de elementulū serbo-croatū, cu atăta și maī virtosū în Dalmaȃia cea pe atunci privită ca o parte a Italiei, cultura latină și numai latină se lăȃia fără nici o pedecă de-asupra substratului tracicū, pe care-lu metamorfosă și prin care se metamorfosă ea însăși într'o naȃionalitate românească trans-danubiană, paralelă cu naȃionalitatea românească cis-danubiană din Carpaȃi, născēndă cova maī târȃiū din aceleași douē ingrediente — din Latini și din ramura tracică a Dacilorū. În Epirū, graȃie unorū fericite împrejurări topice excepȃionale, Traciī scăpaū și de Greci și de Romanī, însă numai acolo.

Româniī și Greciī împărȃiaū dar atunci, între secolii III—VII, în douē jumētaȃi aprópe d'o potrivă întinderea Peninsulei Balcanice: unū la nordū de Balcani, ceī-laȃi la sudū. Greciī maī aveaū pe de-asupra insulele și fășii grecisate din Asia și din Africa, ba încă și orașele din Dobrogea și de lângă Dunăre, iar Româniī, pe lângă Oltenia, Banatū și o parte din Ardélū, își tindeaū ramure peste Panonia, unde maī în urmă îi găsi năvala maghiară. Cătū se atinge de Muntenia propriū ȃisă și de Moldova, să nu căutămū acolo pe

Români în acea epocă, în care vijia pe țermulū nordicū alū Mării negre rostogolirea hórdelorū răsăritene spre gurile Dunării. Dela Nistru și până la Oltū era o adevărată vale a plāngerii, de unde nu scăpaî decât numai dóră înfundându-te în creeriî Carpaților.

E comicū, și totuși este fôrte adevăratū, că celū mai vechiū monumentū alū limbei române, unū monumentū istoricesce mai pretiosū pentru noi decât însuși Columna lui Traianū, se datoréză unui catărū „*τῶ ἡμιόνῳ*“, despre care vorbescū pe largū doi scriitori bizantini din secolulū VI: Theophanes în *Ἱστοριῶν βιβλίοι δέξα*, și Theophylactus Simocatta în *Ἱστορία οἰζουμένης*. Incepēndū delat Thunmann și până la Cipariū, începēndū delat Cipariū și până la mine, toși pe rēndū suntemū nevoiși a încăleca pe acelū năsdrauanū catărū, fără care n'amū fi în stare astăzi a dovedi printr'unū textū neîndoiosū vechea latinisare a Tracilorū între Balcani și între Dunăre. Era pe la anulū 580, sunt acum trei-spre-δεce vécuri. Chaganulū Avarilorū pustiā Imperiulū Orientalū. Doi hatmani romani, Comențiolū și Martinū, ascunși în codrii Balcanilorū, aū nāvălitū de acolo pe neașteptate asupra barbarilorū. Isbānda era sigură, să nu se fi întimplatū catărulū de mai sus, care purta o povară. Povara alunecāndū și cădēndū de pe catărū, fără s'o bage de sēmā stăpānulū dobitoculū, unū altū ostașū strigă, câtū îi ținea gura, să se întórcă ca s'o rădice: *τόρνα τόρνα φράτρε* = tórnă, tórnă, fratre! Așa dice Teofane, și totū așa povestesc Teofilactū, la care însă este forma retórnă: *ῥετόρνα*, și se mai adaugă că aceste cuvinte erau în limba țerei, adecă în graiulū locuitorilorū din regiunea Balcanilorū: „*ἐπιχωρίῳ τε γλώττει*“. Intrégă óstea lui Comențiolū și a lui Martinū fiindū compusă din Români, țipētulū «tórnă, fratre!» produse între dinșii o mișcare de spaimă, căci elū însemna retragere: înturnare sau re'nturnare. Români dar aū fugitū, însă «tórnă, tórnă, fratre» ne-a rămasū, încât istoriculū trebuie să binecuvinteze acea fugă, datorită unui catărū.

Acēsta se petrecea, încă o dată, în a doua jumētate a secolului alū VI-lea.

Precum la nordŭ în Dacia peste substratulŭ tracicŭ se așternuse stratulŭ latinŭ, totŭ așa dar aŭ dispărutŭ Traciŭ sub latinŭ la sudŭ în antica Mesie, iar cu atâtŭ mai virtosŭ nu puteau să nu dispară în regiunea Iliriei, unde elementulŭ tracicŭ fusese celŭ d'în-tăi cuceritŭ și latinisatŭ.

În loculŭ număróselorŭ dialecte tracice de altă dată, trebuiau să se formeze trei mari dialecte traco-latine: dialectulŭ daco-latinŭ în Carpați, dialectulŭ meso-latinŭ în Balcani și dialectulŭ iliro-latinŭ spre Adriatică; trei dialecte cari, dela apusŭ spre răsăritŭ, alcătuiau o prelungire organică a grupulŭ dialectelorŭ italiene.

Afară din Epirŭ, Traci nu mai erau nicăiri, adecă nicăiri nu se mai vedeau pe de-asupra.

Acum, în secolii VI și VII, se arată unŭ noŭ stratŭ: stratulŭ slavieŭ. Într'unŭ modŭ sporadicŭ și fără a rămâne pe locŭ, ci numai năvălindŭ, prădândŭ, învârtindu-se și apoi întorcându-se, Slavii făcuseră cunoșcință cu Peninsula Balcanică deja cu multŭ mai dinainte, mai alesŭ amestecați printre Goși, printre Huni, printre Avari. În deșertŭ însă slaviștii de altă dată cu generalulŭ Čertkow în frunte, și d. Drinow mai încóce (Зачерение Балканскаго полуострова Славянами, Москва 1873), și-aŭ bătutŭ și-și batŭ capulŭ de a găsi locuințe compacte statornice de Slavi în Dacia până la secolulŭ VI, iar peste Dunăre până cu unŭ secolŭ mai târziu.

Pentru a ajunge la scopulŭ lorŭ, Čertkowi și Drinowi sunt siliți a alerga la următóarele mijlóce:

1. dinșii ieau invasiunile momentane de Slavi, și chiar aparițiunile individuale de câte unŭ Slavŭ, dreptŭ așezăminte etnice permanente, ca și când — de pildă — ar susține cine-va că România a fostŭ colonisată de Germani, fiind-că armate austriace aŭ trecutŭ pe la noi nu o dată, sau fiindŭ-că unŭ Winterhalder a fostŭ subministru la Finance, iar unŭ Van Saanen la Externe;

2. dinșii restălmăcescŭ prin lexiconulŭ slavieŭ vechea nomenclatură topică și personală a Peninsulei Balcanice, adecă nescó cuvinte alŭ căroră sensŭ nu se scie și, prin urmare, e lesne ori-și-cuŭ, când

apucă o vorbă *en bloc* fără s'o descompună în tulpină și 'n sufixū și fără a se întemeia pe vr'o lege fonetică, să-i dea totū felulū de sensurī cu ajutorulū unorū asemănări curatū materiale, de exemplu unū *Hasdeū* prin cele trei sonurī *h-s-d* pôte să devină latinulū *Hosidius* sau evreulū *Khisdaī* sau olandesulū *Heusde*;

3. în fine, dinșiī respingū mărturia contrarie a texturilorū celorū mai necontestabile, bună-óră a împēratulū Constantinū Porfirogenetū, și se întemeiază pe vre-o interpolațiune posterioară dintr'unū textū indiferentū, bună-óră pe pasagiulū despre cele «șapte némurī slavice» în Tracia la Armēnulū Moīse de Choren, scriitorū din secolulū V, dar a căruia cronică a fostū refăcută în secolulū X, când s'a și intercalatū în ea pasagiulū în cestiune, luatū din Anastasius Bibliothecarius, scriitorū din secolulū IX.

Nici o dovadă serioasă despre așezarea Slavilorū pe Peninsula Balcanică înainte de secolulū VII, nu există.

Cele «șapte némurī slavice» ne întâmpină pentru prima óră la Bizantinulū Teofane sub anulū 678, o sută de ani după «tórănă, tórănă, fratre.»

Pe când Românī din Balcanī strigaū: tórănă, tórănă, fratre,— totū atunci trăia Gotulū Iornande, ajunsū episcopū alū Ravennei în Italia, și trăia Greculū Procopiū, devenitū prefectū alū Bizanțului, cele mai sigure două isvóre despre începuturile Slavilorū pe Peninsula Balcanică, cele mai sigure nu numai prin aceea că erau contimpuranī, dar mai alesū prin călătoriile lorū și prin înalta pozițiune politică a amindurora. Pe timpulū lui Procopiū și alū lui Iornande, adecă în secolulū VI, la mēdă-qi de Dunăre nu se afla încă nicăiri nici unū așezămīntū slavīcū, ci numai la nordū, și anume în sus dela gurele Dunării. Iornande, mai alesū, descrie pe cât se pôte de limpede marginile topografice ale celorū două mari ramure slavice orientale de atunci: Anții și Slaviniī. Slaviniī — qi ce elū — se întindū dela Dunăre până la Nistru și apoi spre nordū până la Vistula, iar Anții dela Nistru spre rēsăritū până la Nipru.

Noī amū tradusū din textulū lui Iornande numai partea care se

cuprinde în toate edițiunile și în toate manuscrisurile. Am lăsat fără traducere pasagiul, pe care slaviștii, cu Schaffarik în cap, îl tăgăduiesc sub cuvânt că n'are nici un înțeles: «sinnlos» (Abkunft d. Slawen, 115.) Acel pasagi în însă se găsește atât într'un manuscript foarte important, precum și în primele edițiuni, și dacă el nu avea nici un înțeles pentru Schaffarik, l'a căpătat totuși pentru Zeuss, iar dela Zeuss încôce se mai întărește printr'o descoperire archeologică. Pasagiul în cestiune sună într'un manuscript: «a civitate novi et Slavino rumunnense et lacu qui appellatur Musianus»; în primele edițiuni, începând dela al lui Bonaventura Vulcanius: «a civitate nova et Slavino Rumunnensi et lacu qui appellatur Musianus.» «Lacus Musianus» se scie că este lacul Ramsin din Dobrogea. Aci se împacă toți comentatorii. Ceea ce nu plăcea lui Schaffarik este anume: «Slavinum Rumunnense». Zeuss, un cap genial ca lingvist și ca istoric totu-odată, acela care — după expresiunea lui Rösler (Üb. d. Zeitpunkt d. slaw. Ansiedlung, in Sitzungsab. d. Wien. Akad., phil-hist. Cl. t. LXXIII p. 96) — ne minunează cu atât mai mult cu cât mai bine îl cunoșcem: «ein Forscher den wir desto mehr bewundern, je mehr wir ihn studiren;» Zeuss, reproducând pasagiul de mai sus (Die Deutschen u. die Nachbarstämme p. 593—4), constată că «Civitas Nova» se numea la Bizanțini orașul Nicopole, iar «Slavinum Rumunnense» — dice el — ar pute să fie actualul sat Slăveni din districtul Romanai, astu-fel că textul întreg din Iornande însemnează că locuințele Slavinilor se întindeau în jos până la gurile Dunării și până la Olt: «die nördlichen Grenzen der Sklawenen lägen so am Dniester und an der Weichsel, die südlichen an der Donaumündung und der Aluta.»

Și când dicea acestea pe ghicite prin puterea geniului său, Zeuss nu scia că satul Slăveni de lângă Olt a fost în adevăr un punct foarte însemnat deja în epoca romană. Cu alte cuvinte, Zeuss nu putea să scie ceea ce va vorbi în urmă despre Slăveni d-lu A. Odobescu bună-ora, când — profitându de săpăturile altora de mai înainte — ne dă în studiul său despre «Antichitățile din Romanai»

(Serieri t. II, p. 414, 447) următórea notiță: «Mai spre nordŭ la Slăvenî, alături cu calea lui Traianŭ, este o cetate pátrată cu șanțŭ «întreitŭ și cu unŭ turnŭ lângă dinsa, așezate dreptŭ pe malulŭ «înălțatŭ alŭ Oltului. In rîpa de sub cetate și sub curtea d-lui Murgășenu s'a deschisŭ la 1837 o boltă subterană, din care s'aŭ scosŭ «mai multe táblițe de pétră sculptate cu icónele ȑeului Mitra și cu «inscripțiunile: SOLI. INVICTO. MITHRAE., și unŭ altarŭ purtândŭ «cuvintele: ARA. SOLIS.....» Și apoi mai jos adaugă: «Iată acum «informațiunile ce ne veniră dela Slăveni (plasa Ocolului): in acéstă «comună Slăveni se află in centrulŭ sěu ruinele unei *vechi cetățui*, «care, după cercetările făcute prin bėtrâniî comunei, nu se scie de «când și de cine este zidită, ale cărei șanțuri se vedŭ a fi fostŭ «numai de pămîntŭ, iar nu de pétră saŭ de cărămidă. *Bănuți cu «inscripțiunii* fórte vechi s'aŭ găsitŭ adesea de locuitori pe ruinele «acestei cetăți. Se mai află încă prin acéstă comună, ruinatŭ, unŭ «*drumŭ așternutŭ cu piétră* măruntă, avėndŭ direcțiune dela «mićdă-nópte spre mićdă-ȑi prin comună, care se ȑice a fi fostŭ «făcutŭ de împėratulŭ Traianŭ (subscr. P. Ionescu.....).»

In România sunt mai multe sate numite «Slăvesci», dar — afară de acelŭ satŭ de lângă Oltŭ — nici o localitate nu pórtă numele de Slăveni, in care se pástrėză atătŭ de viu «*Sclavinum*» alŭ lui Iornande, «*Slavinum Rumunnense*», adică Slăvinulŭ Românescŭ, marginea cea apusėnă a stăpănirii slavice la noi in secolulŭ VI. Sufixațiunea românėscă cea mai obicínuită a nomenclaturei de sate fiindŭ in «-esci» și in «-eni», *Slăveni* este o formă posterióră analogică in locŭ de vechiulŭ *Slăvinŭ*, «*Sclavinum*», in care ne întîmpină sufixelŭ -in, unŭ sufixŭ multŭ mai rarŭ dar fórte caracteristicŭ in numiri topice oltene: Severinŭ, Marotinŭ, Potopinŭ, Scorcodinŭ, Robotinŭ, Sănbotinŭ etc., și in cele personale ca: Tudorinŭ, Florinŭ, Sorinŭ și altele. Fie topicŭ, fie personalŭ, sufixelŭ nostru -in este vechiulŭ latinŭ onomasticŭ -inus, -ina, -inum, mai adesea numai amplificativŭ ca in «*Severinus*» din «*Severus*», «*Justinus*» din «*Justus*», «*Constantinus*» din «*Constans*»

«Paulinus» din «Paulus» etc. Topicul «Slăvinŭ» cată dar să se fi născutŭ din personalulŭ «Slăvinŭ», o amplificațiune printr'unŭ sufixŭ curatŭ românescŭ din numele «Slavŭ» forțe întrebuițatŭ altă dată la toți Slavii: Slavata, Slavek, Slavko, Slaven etc. (Мо-рошкинъ, Именословъ, p. 179—80; cfr. Венелинъ, Граматы p. 348). Românii, ca și alte popóre, împrumutau nume personale de pe la toți vecinii, adesea fără nici o schimbare; pe «Slav» însă ei l'au românizatŭ în «Slăvinŭ» printr'o sufixațiune de totŭ romanică. Mai este de observatŭ că *v* între două vocale s'a conservatŭ în «Slăvinŭ» ca și 'n «Severinŭ», căci fonetica numirilorŭ topice și personale difereă în acéstă privință de fonetica vorbelorŭ comune, în cari unŭ asemenea *v* tinde a se vocalisa ca în «calŭ=ital. cavallo». Identificarea între Slăvenii de astăzi și între «Selavinum» din secolulŭ VI, bănuită de Zeuss printr'o interpretare exclusivŭ istorică a textului lui Iornande, se confirmă dar pe deplinŭ prin archeologie și prin lingvistică totŭ-odată.

Intregulŭ pasagiŭ: «Selavini a Civitate Nova et Selavino Rumun-nensi et lacu qui appellatur Musianus usque ad Danastrum et «in boream Vistula tenus commorantur; hi paludes sylvasque pro «civitatibus habent» însemneză astŭ-felŭ: «Hotarele Slavilorŭ se «incepŭ în centru dela Dunăre în fața Nicopolei, apoi la stânga «dela Oltŭ în dreptulŭ Slăvinului românescŭ, iar la dreapta dela «laculŭ Ramsinŭ în Dobrogea, mergendŭ de aci spre nordŭ și spre «răsăritŭ până la Vistula și până la Nistru, pe unde nu sunt orașe, «ei numai bălți și păduri.»

Cele trei puncturi sudice, Iornande le înșiră în ordinea importanței lorŭ relative: Nicopole, Slăvinŭ, Ramsinŭ; iar la «Selavinum» elŭ adaogă epitetulŭ «rumunnense», «românescŭ», tocmai pentru a se feri de confuziune, de óre-ce în pasagiulŭ întregŭ e vorba de poporulŭ Slavinilorŭ, căroră «Selavinum» nu le aparținea, ci aparținea Românilorŭ.

Acestŭ «rumunnensis» ne aduce aminte că sufixulŭ -ensis devenise așa dicendŭ specificŭ pentru numirile etnice din Dacia: Ἀβο-ζήνσιοι, Παρθέσιοι, Τριχοζήνσιοι, Ποτουλατήσιοι, Σαλδήσιοι, Κανζοήσιοι,

Κιτήριοι, Παταζήριοι, Amicenses, Picenses etc. la Ptolemeu, la Dione Cassiū, la Ammian Marcellin și la alții. Către aceste numiri etnice din Dacia, «*Namen dakischer Völkerschaften*» după expresiunea lui Pott (*Personennamen*, p. 459), se mai adaogă acum: *Rumunneses*, — prima mențiune textuală a formei Românu sau Rumânū.

Pe când d-lū Gr. Tocilescu scormolește cu sapa în mână și descopere în Dobrogea orașulū romanū Tropaeum, despre existența căruia nu mai e chipū a ne îndoii, îmi pare bine de a descoperi și eu, la unū altū capetū alū lumii românesce, orașulū oltenescū «*Slavinum rumunense*;» totuși, mai puținū norocosū decât vechiulū meu elevū și acum iubitū colegū, acēstă descoperire cū cală s'o împărțescū cu rēposatulū Zeuss, ba încă trebuie să-i lasū lui partea cea mai frumoasă. Mergū cu altruismulū și mai departe: îmi pare rău că împărțela nu s'a făcutū mai de 'nainte între Zeuss și între d-lū A. Odobescu, căruia unū Zeuss ar fi trebuitū să nu-i scape din vedere, când scria tocmai despre Slăveni.

La Iornande ramura Slavinilorū se întindea dela Dunăre în sus până la Vistula, pe când la rēsăritū de dînșii locuia ramura Anșilorū dela Nistru până la Nipru. Acēstă prețioasă indicațiune «*Vistula*» ar fi ea singurā de ajunsū pentru a ne arēta că Slaviniū erau anume Poloni, iar Anșii erau Ruși sau mai bine Ruteni. Poloniū dar aū fostū aceia cari în secolulū VI ocupaserā întreaga Moldovā cu Muntea până la Oltū și cari — cu câte-va decimii de ani mai în urmă — s'aū revērsatū peste Dunăre pentru a da acolo nascere naționalității bulgare. La acēstū polonismū alū Bulgarilorū noi vomū reveni mai jos. De-o-cam-datā să trecemū la Sērbii.

Ceea ce Procopiū și Iornande sunt pentru începuturile Bulgarilorū, pentru începuturile Serbilorū este Impēratulū Constantinū Porfirogenetū. Nimeni nu era mai în pozițiune decât dînșulū de a cunoșce totū ce se petrecea sau ceea ce se petrecuse într'o epocā destulū de apropiatā în marginile și la hotarele imperiulū. Ei bine, elū ne spune fōrte limpede că întreaga ginte sērbescā, Sērbii propriū și Croații cu diferitele lorū subdivisiuni, s'aū așezatū pe

teritoriulŭ spre Adriatică în secolulŭ VII, sub împăratulŭ Eracliŭ, adecă ceva înainte de anulŭ 640, și că se pogorise acolo din părțile Bavariiei (*Βαυβαρία*) învecinate cu Franconia (*Φραγγία* = Franconia orientalis), deci nici decum din Rusia, și nici din Galiția, după cum unulŭ după altulŭ și unulŭ dela altulŭ totŭ repetă slaviștii, ci anume din ramura cea mai occidentală a Slavilorŭ, adecă din ramura bohemă.

Se pare că însuși cuvintulŭ Serb a fostŭ într'o vreme ôre-care unŭ nume genericŭ pentru întreaga ramură bohemă. Așa șișii Sorabii din Lusația, cari își dau ei înșii numele de «Serbi» întocmai ca și Serbii din Peninsula Balcanică, vorbescŭ unŭ dialectŭ bohemŭ, amestecatŭ cu elemente polone. Nu e apoi fără însemnătate, că în cronică bohemă rimată a lui Dalimil, scrisă pe la anulŭ 1300 pe basa legendelorŭ poporane, ne întîmpină următorulŭ pasagiŭ despre «Ceh», fabulosulŭ părinte alŭ naționalității boheme:

«W srbském jazyku jest zemie
«Ježto Charwati jest imie,
«W tej zemi bieše lech
«Jemuž imie bieše Čech . . . »

Adecă: «In gîntea serbă este o țără, care se numesco Croația; în «acea țără era unŭ boierŭ, care se numia Ceh . . . »

Scriindŭ acestea pe la finea secoluluiŭ XIII, Dalimil nu putea avé în vedere vre-o altă Serbie sau vre-o altă Croație decât singurele cari existaŭ atunci și cari există până astăzi. Prin urmare, uniculŭ sensŭ legendarŭ, care se pôte da într'unŭ modŭ firescŭ pasagiului de mai sus, este că la Bohemii era încă prospătă în secolulŭ XIII tradițiunea despre strînsa lorŭ legătură de nēmŭ cu Serbii și cu Croații și despre vechea respândire a numelui de Serbi peste întreaga ramură bohemă. Dalimil se împacă pe deplinŭ în acéstă privință cu aceea ce ne spune Constantinŭ Porfirogenetŭ

Bulgarii priviți ca o colonie polonă și Serbii ca o colonie bohemă, iată ceva cu totulŭ noŭ, deși rezultă d'a-dreptulŭ din mărturia fântanelorŭ istorice celorŭ mai temeinice.

Acastă mărturie atât de pozitivă n'o vedeau ore predecesorii mei, accia cari citéză mereu pe Iornande și pe Constantin Porsirogenetū? Negreșitū că ei o vedeau, dar se sbuciumau a n'o vedé, adecă a o încungiura saū a o restălmăci prin felū de felū de tertipurī, numai și numai fiindū-că pe cei tendențioși îi nemulțumia că Slavii nu sunt destulū de vechi pe Peninsula Balcanică, iar pe cei nepărtentori îi incurca o teorie lingvistică cu desevêșire falsă, pe care dinșii o îmbrățișară fără s'o fi cercetatū mai de aprôpe. Vomū vorbi numai cu acești din urmă, a căroră retăcire e de bună credință.

Dobrowsky împărția pe toți Slavii în două ramure: o ramură orientală, în care elū bagă pe Ruși, pe Bulgari și pe Serbi, și o ramură occidentală, în care elū pune pe Poloni și pe Bohemi. Criteriele acestei clasificățiuni, așa cum ni le dă Dobrowsky (*Institutiones linguae slavicae*, Vindob. 1822, p. I), sunt tôte fără nici o greutate. Primulū criteriū este că Slavii orientali dicū «razum», pe când cei occidentali «rozum»; ultimulū criteriū este că Slavii orientali dicū «desniza», pe când cei occidentali «pravitza»; și totū așa sunt cele-lalte optū din numărulū totalū de dece criterie. După nesce asemenea criterie, Rutenii trebuescū despărțiți de Slavii orientali, căci ei dicū «rozum», nu «razum».

Nu după deosebiri lexice și nu după forme rare saū isolate se clasifică dialectele unei familie lingvistice, ci ele trebuescū clasificate după trăsurile cele fundamentale fonetice. Astū-felū, de exemplu, ceea ce caracterisă graiulū rusescū și pe celū rutenescū după tôte dialectele și în tôte monumentele literare, întru câtū nu s'a furișatū în ele limba bisericăscă, paleo-slavică, este așa numitulū plenisson, rusescce поимѣніе, adecă sonurile liquide *l* și *r* provôcă o reduplicare vocalică a silabei, de ex. «golovă» în locū de «glôva» saū «gláva», «gòrod» în locū de «grod» saū «grad», «kòròli» în locū de «krolì» saū «kralì» etc. Acestū plenisson, cu care s'aū bălăbănitū toți slaviștii, începêndū dela Vostokov și până la Potebnia, este atâtū de esențialū și atâtū de circulatorū în graiulū Rușilorū și alū Rutenilorū, în câtū isbesce dela cea d'intăi clipă urechea ori-căruī ne-Rusū saū ne-Ruténū. Nici Poloni, nici Bohe-

mii, dar nici Serbiî, nici Bulgariî, nu cunoscû câtuși de puțin acestû fenomenû foneticû, de ajunsû elû singurû pentru a construi o unitate dialectalâ deosebitâ ruteno-rusâ.

Unitatea ruteno-rusâ este acca pe care Iornande o numia Antî, «Antes», spunându-ne că ei stăpânescû dincolo de Nistru și că sânt ramura cea mai puternică a ginteî slavice: «fortissimi eorum», ceea ce e adevăratû până astăzi.

Alături cu unitatea ruteno-rusâ, fără ca să vorbimû aci despre dialecte mici, cari lesne își potû găsi loculû internû sau intermediarû din datâ ce se va stabili o adevăratâ clasificatiune a dialectelorû celorû mari, ne întîmpinâ alte douë unități slavice dialectale: unitatea polono-bulgarâ și unitatea bohemoserbâ.

Pe Polono-bulgariî îi caracterisâ:—

1. Vocala nasală. In vechea bulgarâ, adecâ în așa numita paleoslavică, această vocală se representâ prin literele cirilice ж și ѡ, rostite ca *on* și *en* în francesulû «*bon*» și «*fin*»; la Poloni ca se scrie astăzi prin *a* și *e* cu cedilă: *ą*, *ę*. La Bulgariî actuali vocala nasală s'a păstratû numai în unele localități sau în unele vorbe, dar totuși s'a păstratû cu o deplină certitudine. Fenomenulû a fostû indicatû de multû de Grigorovič, apoi studiatû de Miklosich (*Die Sprache d. Bulgaren*, Wien, 1858) și urmăritû de Hattala (*Književnik*, t. II, p. 461 sqq.) Intre vocala nasală polonâ și între cea bulgarâ nu există cea mai mică diferență. Nici Ruteno-Rușiî, nici Bohemo-Serbiî nu cunoscû această particularitate atât de caracteristicâ pentru fonetismulû polono-bulgarû. Luândû exemple din textulû publicatû de Hattala, noi vedemû bulgăresce «*enzik*» = polonulû «*język* (*ienzyk*)», pe când rusesce, rutenesce, bohemesce și serbesce cuvîntulû sunâ «*язык*» sau «*їезик*» fără nici o nasală; bulgăresce «*rānkā*» = polonulû «*reka* (*renka*)», pe când rusesce, rutenesce, bohemesce și serbesce: «*ruka*». Vorbele nôstre «*poruncă*», «*rând*», «*muncă*», «*răspintie*», «*ogîndă*» etc., noi le-amû împrumutatû anume din vechea bulgarâ, și sub aceeași formă nasală le-amû fi pututû împrumutâ dela Poloni, numai dela Bulgariî

și dela Polonî, nici-odată dela cei-lalți Slavî. La cei-lalți Slavî vocala *ou* și *en* nu ne întîmpină nici în graiul de astăzi, nici în monumentele lor cele mai vechi, afară numai de dialectul slovenî, despre care vomî vorbi mai jos.

2. Sonul *dz* pe lângă *z* nu există nici la Ruteno-Ruși, nici la Bohemo-Serbî, ci numai la Polono-Bulgari. În grafica cirilică *z* se scria *з* și se numia «*zemlia*», iar *dz* se scria *ѕ* și se numia «*dzialo*», fie-care sonî posedându câte unî semnî graficî deosebitî. Câte unî semnî graficî deosebitî au ambele sonurî și în alfabetul slavieî celî numitî glagolița. Miklosich a doveditî de multî că litera *ѕ* și cea corespunzătoare din glagolița exprimă totî-d'a-una anume sonul *dz* (Rad jugoslov. Akad., IX, 11—16.) Totî așa în texturile cirilice românesce *ѕ* se rostesc totî-d'a-una *dz*, și este mai cu sêmă desî în cele moldovenescî: *раск* = *radzâ*, *брхуса* = *brândzâ* etc., dar *ззалог* = *zâlog*. Polonesce se scrie *z* și *dz*: «*ziemia*» și «*dzien*». La Bulgariî de astăzi sonul *dz*, ca și vocala nasală, nu se mai aude pretutindenea, dar pe unde s'a păstratî, acolo sună curatî polonesce, și frațiî Tzankof (Gramm. d. bulg. Spr. 7) observă cu dreptî cuvîntî: «*das z in einigen Wörtern wird in manchen Gegenden wie das polnische dz ausgesprochen.*» În bulgarulî «*dzvânef*» «*clopoșelî*» *dz* sună întocmai ca în polonulî *dzwónek* «*clopoșelî*», rusesc *звонок*, bohemesc *zvonec*. Nemieî analogî la toți cei-lalți Slavî, afară de Slovaci, la cari cătră elementulî bohemî s'a adaosî celî polonî. Belo-Rușiî sunt pe jumătate Polonî prin consonantismulî lorî. La Rutenî *dz* sună numai în cuvintele împrumutate dela Polonî saî dela Moldovenî; iar la Muntenegrenî este unî italianismî «*z dolce*» ca în «*razzo*» saî «*pranzo*».

3. În fine, Poloniî și Bulgariî se întîlnescî în sonulî *ia*, pe care Ruteno-Rușiî și Bohemo-Serbîî îlî rostescî *ie*. În alfabetulî cirilicî acestî *ia* e reprezentatî prin litera *ѣ* numitî «*iatî*». Împrumutândî cirilica dela vechiî Bulgariî, Româniî au conservatî lui *ѣ* valórea-i cea adevărată, pe care Rușiî și Serbiî au schimbat' o în *ie*. Numai Bulgariî și Poloniî dicî: «*vĭara* (ѣла)» nu «*vĭera*», «*gnĭazdo* (гнѣздо)» nu «*gnĭezdo*», «*nevĭasta* (невѣста)» nu «*nevĭesta*».

În acestŭ modŭ, trei particularităŭ fonetice de cea mai mare însemnătate: vocala nasală *on* și *en* (ж, ѓ), duplul *z* și *dz* (з, ѕ) și iatismulŭ în locŭ de ŷetismŭ, stabilescŭ o unitate dialectală polono-bulgară în opoziŷiune cu unitatea dialectală cea ruteno-rusă.

Unitatea bohemo-serbă, pe de altă parte, se caracterisă prin:

1. Funcŷiunea vocalică a lui *r*. Bohemesce și serbesce se ŷice de o potrivă *trn*, *prst*, *krk* etc., acolo unde toŷi cei-lalŷi Slavŷi trebuie să recurgă la o vocală propriŷi ŷisă: *tern*, *perst*. Nicŷi Ruteno-Rușŷi, nicŷi Polono-Bulgariŷi nu cunoscŭ acestŭ fenomenŭ.

2. Din tóte dialectele slavice, numai Bohemŷi și Serbiŷi posedă cantitatea prosodică: vocale lungŷi și vocale scurte în sensulŭ celŷi clasicŷi musicalŷi alŷi cuvŷintului. O vocală lungă la Bohemŷi póte fi scurtă la Serbiŷi și vice-versa, după cum este chiar în unele dialecte boheme saŷi serbesce, dar fenomenulŷi în sine e acelașŷi, și elŷi deosebesce cu totulŷi unitatea bohemo-serbă de cele-lalte două unităŷi: cea ruteno-rusă și cea polono-bulgară. Compare orŷi-cine:

Rusulŷi :	Polonulŷi :	Bohemulŷi :	Serbulŷi :
boloto	bloto	bláto	bláto
soloma	sloma	sláma	sláma
zdorov	zdrów	zdráv	zdráv
čerešnja	czerezśnia	třešně	třešnja etc.

Despre accentuaŷiunea polono-bulgară și cea bohemo-serbă noi vomŷi vorbi mai jos.

A pretinde că Rutenŷi și Rușŷi aŷi avutŷi și ei odată vocala nasală saŷi vocala liquidă și le-aŷi perdutŷi mai în urmă, saŷi că Poloniŷi nu avuseseră dintru 'ntăi pe *dz* și l'aŷi căpătatŷi mai târđiŷi, este a confunda noŷiunea concretă de unŷi dialectŷi naŷionalŷi cu noŷiunea abstractă de o limbă primitivă comună unei ginŷi. E vorba de Rutenŷi, de Rușŷi, de Poloniŷi, de Bohemŷi, de când Rutenŷi sunt Rutenŷi, de când Rușŷi sunt Rușŷi, Poloniŷi Poloniŷi și Bohemŷi Bohemŷi, iar nicŷi decum nu e vorba de o teoretică epocă anterióră unitară.

Eŷi bine, de când Rutenŷi sunt Rutenŷi și Rușŷi Rușŷi, adecă dintr'o

periódă cu mult mai veche decât secolul VI, — și numai acestu secolu ne interesă pe noi în studiul de față, — ei n'aũ nici o urmă de vocala nasală a Polono-Bulgariloru, de vocala liquidă a Bohemo-Serbiloru, de *dz*, de cantitate prosodică, etc.

Orî-care ar fi fostu, sub raportul fonetismului, ipotetica «limbă primitivă comună» a Slaviloru, ea se diferențiasă în câte-va dialecte mari dintr'unu timpu immemorialu, fie-care mare dialectu dobândindu unu caracteru propriu prin același procesu prin care s'aũ caracterisatũ mai încóce Bulgari și Serbi: stratificațiune. Acéstă lucrare a substraturiloru eterogene asupra diferențierii Slaviloru era cât p'aci s'o ghicescă eminentulũ linguistũ rusescũ Baudouin de Courtenay, elevũ alũ lui Ascoli, dar a trecutũ iute pe d'asupra-ĩ cu următórea observațiune nedesvoltatã și neaplicatã: «Probabilũ «o înrîurire străinã, de altũ némũ, a comunicatũ deosebitelorũ grupu «purũ de dialecte și sub-dialecte slavice caracterulũ celũ distinctivũ «alu fie-cãruĩ grupũ.» (Программа лекцій, Kazan 1881 p. 145: «Въ-роятное чужое, иностранное влияние, сообщившее отдельным группам словянских нарѣчій и говоров своеобразный характер.»)

Trei straturĩ de o potrivã slavice așezându-se fie-care în trei regiuni diferite peste câte unũ altũ felũ de substratũ etnicũ, unulũ a devenitũ bohemũ pe Elba, celũ-laltũ polonũ pe Vistula, celũ de alũ treilea ruteno-rusũ pe Nipru saũ pe aiurea, și din același momentũ fonetismulũ fie-cãruia din ele este unũ fonetismũ a-partē. Substratulũ Bohemilorũ va fi fostũ celticũ saũ germanũ, substratulũ Ruteno-Rușilorũ va fi fostũ tãtãrescũ saũ finesũ, nu se scie; cu mã multã siguranțã se póte crede cã substratulũ Polonilorũ a fostũ anume litvanũ, și numai asupra acestuia din urmă noi ne vomũ opri o clipã.

Litvanii nu sunt Slavĩ, dupã cum nu sunt nici Germani, ci o ginte indo-europee separatã. Prin încãlcãri succesive din partea altorũ némuri, ei aũ ajunsũ a fi puținũ numeroși, dar tótuși se împãrțescũ în douẽ mari dialecte: celũ litvanũ propriu ȕisũ și celũ leticũ, dupã ce unũ alũ treilea dialectũ, celũ prusicũ, a dispãrutũ cu desevърșire. Letii saũ Latii sunt ramura cea mã nordicã, lângã

Marea-Baltică; Litvaniî propriū ȃiși, ramura cea sudică, sunt din vecii vecilorū la cȃsta Polonilorū, în același chipū în care Basciî sunt la cȃsta Spaniolilorū sau Bretoniî la cȃsta Francezilorū, adecă: înghiȃindū Spaniolii substratulū ibericū, au rēmasū neînghiȃiȃi numai Basciî; înghiȃindū Francezii substratulū galicū, au rēmasū neînghiȃiȃi numai Bretoniî; înghiȃindū Polonii substratulū litvanū, pe care-lū cotropiseră la așezarea lorū în regiunea Vistulei, numai o parte din acelu substratū a rēmasū neînghiȃită.

Accea vocală nasală pe care n'o au Ruteni-Ruși și Bohemo-Serbiî, pe care n'o are nici chiar ramura cea letică a Litvanilorū, Litvaniî propriū ȃiși o au pe deplinū dezvoltată, de unde dinși, ca substratū, au dat' o stratulū polonū.

Comparaȃi:

Vechi bulgarū:	Polonū:	Litvanū:	Rusū:	Rutenū:	Bohemū:	Serbū:
desentī	dziesienē	dēšintis	desiatī	desiatī	deset	deset
penta	pienta	pēntis	pīata	pīata	peta	peta (pīntene)
menkūkū	mienkki	mēnkas	mīagkū	mīahkyī	mēkky	mek
zentī	zienē	gentis	ziatī	ziatī	zel'	zet
zombū	zomb	žambas	zub	zub	zub	zub (zimbescū)
mondrū	mondry	mandrūs	mudryī	mudryī	moudry	mudr (māndru)
ronka	renka	rankā	ruka	ruka	ruka	ruka (poruncă)
blonditī	blondziē	blansti	bluditī	bluditi	blouditi	bluditi (blāndă)
onglī	wengiel	anglis	ugolī	uholī	uhel	ugalī...

Lăsămū ca alȃi să urmărească mai departe ceea ce noi ne mărginimū aci de a indica pe scurtū, căci nouē ne ajunge a constata conformitatea faptului istoricū cu faptulū linguisticū. Când Iornande aduce pe Bulgarī dela Vistula, iar Constantinū Porfirogenetū pe Serbi din Bohemia, mărturia lorū, atātū de ponderosă prin sine însăși, nu numai că nu e în contradicere cu adevărata clasificăune a dialectelorū slavece, ci tocmai se controlază și se întărește prin acēstă clasificăune.

In invasiunile Polonilorū peste Dunăre, înainte de așezarea lorū acolo, au participatū une-orī și cete vecine de Ruteni de peste Nistru, adecă — în graiulū lui Procopiū și alū lui Iornande — pe lângă

«Slavini» au fostu și «Anți», din cari unii n'au pututu să nu rămână și ei peste Dunăre. Pe de altă parte, la năvălirea Bohemilor în laturea superioară apusă a Peninsulei Balcanice, i-au însoțit o sémă de cete învecinate de Poloni, după cum ne dă a înțelege însuși Constantin Porfirogenetă, când ne spune că unul din principii sêrbesci era venit din regiunea Vistulei: „*εἰς τὸν ποταμὸν Βίολας*.“ Dar grosul naționalității bulgare s'a format din Poloni, cu un amestec pre mic de Ruteni, iar grosul naționalității serbe s'a format din Bohemi cu un amestec pre mic de Poloni, în ambele casuri fără nici un ingredient de Ruși propriu șiși.

Aceste două straturi slavice, cel polon de o parte și cel bohem de alta, s'au suprapus d'o potrivă stratului anterior românesc, așezat el însuși dela Marea-Negră până la Marea Adriatică peste substratul primitiv tracic, adică s'au suprapus celor două dialecte latine transdanubiane dispărute: cel meso-latin și cel iliro-latin. Românii de peste Dunăre au fost slavizați astăfel pe de-asupra, ceea ce vrea să dică că Slavii de peste Dunăre au fost românizați astăfel pe de de-subt: raportul de strat și de substrat.

Înainte de a trece mai departe, un cuvânt despre Slovenii cei din Carintia și din Stiria, cărora școla lui Miklosich, sau mai bine a lui Kopitar, le atribue limba paleo-slavică, dându-i numele de paleo-slovenică.

Strînsa înrudire dialectală a Slovenilor cu Serbii este mai pe sus de ori-ce îndoială, și totuși ei posedă până astăzi pe a-locuri vocala nasală ca Polonii și au avut-o deja în secolul X, judecându după textul așa numit frisingian. Vocala nasală nu este singura particularitate fonetică, care-i unesc cu Polonii. În același text frisingian, bună-ora, ne întîmpină contracțiunile *tva*, *me* pentru *tvoia*, *moie*, întocmai ca polonesce, și până astăzi la Sloveni, ca și la Poloni, circulă de o potrivă *člek* și *človek* = *czlek* și *czlowiek*. Numele lor medieval «Sclavini», identic cu numele medieval «Sclavini» al Bulgarilor, indică iarăși un singur dialect polon,

despărțitū în două ramure. Epoca despărțirii cată să fi fostū secolulū VI, pôte chiar secolulū V, când dintr'unū punctū comunū la nordū-ostū de Carpați, adecă din Galiția actuală, ramura cea mai orientală s'a pogoritū spre gurile Dunării, unde ni-o arată Procopiū și Iornande. Cea-laltă ramură, mai occidentală rămasă dintăi în Galiția, a începutū apoi, prin trecătorile munților Tatra și Beskid, a străbate în Pannonia, nu înainte de finea secolului VII, după ce adecă o ramură a Bohemilorū ocupase deja Iliria. Din Pannonia invasiunea maghiară împinse o parte din acești Poloni cătră Carintia și cătră Stiria, unde ei s'aū amestecatū cu Serbiū.

Sloveniū foméză astū-felū unū dialectū intermediarū între unitatea polono-bulgară și între acea bohemo-serbă. În timpulū petrecerilorū în Pannonia — o vomū vedé mai jos — Sloveniū s'aū întâlnitū cu elementulū românescū. Dela acești Sloveni, iar nu dela Bulgari, aū căpētātū Unguriū cuvintele lorū cu vocala nasală: *péntek* = *пѣтъкъ*, *rend* = *рѣкъ*, *szerentse* = *сърѣнтсе*, *parancs* = *порѣнцѣ*, etc. Acești Sloveni, la rëndulū lorū, dela Româniū din Pannonia, iar nu dela cei din Dacia, aū căpētātū unele particularități linguistice, bună-ură diftongulū nostru *oa* (Miklosich, Lautl. p. 228.)

Este de observatū că, după cum trecerea Polonilorū din Moldova în Bulgaria în secolulū VII a permisū Rutenilorū a se așeza în urmă pe malulū nordicū alū Dunării, totū așa Ruteniū aū profitatū de pogorirea celorū-laltī Poloni în Pannonia pentru a urmā și acolo după dinșiū, prin aceeași cale a Tatrei și a Beskidului, așezându-se în unele părți nordū-ostice ale Ungariei, unde-i găsimū până astăđi.

Cătū se atinge de cestiunea, dacā limba paleo-slavică este vechea bulgară sau dacā e vechea slovenă, apoi pe noi — intru cātū vechea slovenă și vechea bulgară represintă de o potrivă unū dialectū paleo-polonū — ea ne preocupă fôrte puținū în casulū de față: lăsămū pe slaviști să se certe ei-înde-ei.

Raportulū de stratū și de substratū constitue substanța unei naționalități. Cătră acéstă substanță se adaogă pretutindenī din când în când accidente, adecă o intervenire superficială a

unorū elemente etnice străine, deja după formarea cea definitivă a unei naționalități. Fenicienii au fost un accident la vechii Eleni. În Tracia occidentală a fost un accident elementul celtic al Scordiscilor și al Tauriscilor; în Tracia orientală, elementul german al Bastarnilor. Goții, Gepiții, Longobarzii, apoi Hunii, Avarii și câți alții, au fost accidente pe întreaga Peninsulă Balcanică. La Neo-latini din Apus n'a fost decât un accident revărsarea elementului germanic peste stratul latin cel suprapus acolo substratului celtic, iberic, etrusc, pe a-locuri chiar pelasgic. Din strat și substrat se naște organismul unei naționalități; prin accidente se preînnoesc moleculele acestui organism, se activează circulațiunea, dar organismul rămâne același.

În dezvoltările de mai sus noi n'am vorbit nimic despre elementele cele accidentale turanice pe Peninsula Balcanică. Bohemii găsiră în Iliria stoluri de Avari, cari au perit fără a lăsa mai nimic fino-tătăresc în naționalitatea serbă. Asupra Polonilor, abia așezați în Balcani, năvăliră alte stoluri fino-tătăresci, așa numiții Bulgari din părțile riului Volga, cari se arătaseră din când în când și mai înainte în imperiul bizantin, atârnați la hórdelele cele cotropitoare ale Hunilor (Zeuss, op. cit. 710—727), și cari de astă dată, devenind stăpâni, deteră «Slavinilor» lui Iornande și ai lui Procopiu până și numele de «Bulgari». Un nume și nimic mai mult. Bulgarii sunt Tătari numai prin nume, după cum numai prin nume sunt Germanii Francesii: «Franken»; după cum numai prin nume «Anții» lui Procopiu și ai lui Iornande sunt Scandinavi, căci «Rus» era numele Varegilor celor veniți în Rusia din Suedia. De aceeași natură ne-reală este numele de «Romani», «Ρωμαίοι», pe care și-l dau Grecii moderni.

Tătăresc între Greci, Slavi și Români nu e aproape nimic pe Peninsula Balcanică, afară numai dora de unele figuri cu nasuri turtite sau de unele căpăține brachy-cephalice, pe cari le studiază antropologii, dar cari nu dovedesc nimic, chiar dacă ele s'ar putea supune unui serios control statistic. La Serbi, la Bulgari, la Români, pretutindenî nemurile turanice se desnaționalisau din

dată ce se vedeaū isolate de restulū Tătării. Óre unde mai sunt astăđi Cumanii din Moldova?

Pentru Peninsula Balcanică întrégă, Tătarii aū fostū ca o vijelie care trece înainte, iar Slavii — Poloni spre resăritū, Bohemi spre apusū — aū fostū o mănósă plóie care, intrândū adâncū în pămîntulū celū românescū de mai înainte, a făcutū să rodéscă acolo două naționalități nouē pline de viitorū: naționalitatea bulgară și naționalitatea serbă.

Fiindū vorba despre numele «Bulgarū», pe care și l'aū însușitū mai târđiū Slaviniī lui Iornande și ai lui Procopiū, aci este locul de a observa în trecétū că până în timpii de totū noi elū era cu desēvērșire necunoscutū Românilorū. Moșii și strămoșii noștri numiaū totū-d'a-una pe Bulgari Șchăiaī. Așa, de exemplu, despre eucerirea Bulgariei de către Turci cronicarulū olténū Moxa (Hasdeū, Cuv. d. bĕtrâni, I, 402) ȓice: «Baĭazitū prinse pre Șușmanū domnulū Șchăiailorū de-lū tăe, ani 1395, atunce luară Turcii țara Șchăiailorū cu totulū...» Cuvîntulū «șchăiă», ca simplu epitetū, căpĕtase în gura poporului românū înțelesulū de «naivū» sau «rusticū.» Mitropolitulū Dosofteiū ȓice într'unū locū (Synaxar, 1683, Dec. 29, f. 244 a): «omū prostacū și șchăiău și cu totulū țĕrănatecū.» Să se bage de sĕmă că în «Șchăiă», nefiindū unū nume personalū sau topicū, ci unū termenū comunū, s'aū păzitū cu rigóre legile fonetice: «Șchăiă» derivă din «Selavum» prin aceeași trecere a lui *cl* în *chĭ* și prin aceeași vocalizare a lui *v* între vocale ca în «chee» vechiū «chĭae» din «clavem», «chĭamă» din «clamat», «riū» din «rivum», etc. Româniī dar nu cunoseaū decât numele celū primitivū alū ramurei polone așezate în secolulū VII peste substratulū meso-latinū: «Sclavini» la Iornande, „~~Σκλαβηνοί~~“ la Procopiū. Albanesiī, alū căroră fonetismū se apropie în acĕstă privință și în altele multe de celū românescū, nici dinșii nu numescū pe Bulgari altū-felū decât Ștĭia, Bŭlgaria — Ștĭinică,

Despre rolul substratului românesc în nascerea și în dezvoltarea Slavilor transdanubiani a vorbit mai mult sau mai puțin unii și alții, mai ales răposatul Miklosich, și eu însumi în studiul meu: «O pagină din sintaxa româno-albanesă» (Cuv. d. bētr., II p. 611—687.) Va fi mult, mult, foarte mult de vorbit de acum înainte. Aci noi vom atinge un singur punct, care va întregi cele șise mai sus despre polonismul Bulgarilor și bohemismul Serbilor.

Cele trei unități dialectale slavice se deosebesc una de alta nu numai prin fonetism, dar și prin accentuație. Ruteno-Rușii au o accentuație de tot liberă: accentul poate să cadă pe oricare silabă a cuvântului. La Poloni și la Bohemi, din contra, accentul este neșmutat, și anume: la Poloni tot-d'a-una pe silaba penultimă, la Bohemi tot-d'a-una pe prima silabă. Așa, de exemplu, numele riului Ialomița poate să fie accentat rusesc în patru feluri: Iălomița, Ialomița, Ialomița și Ialomița; polonesce numai: Ialomița; bohemesc numai: Iălomița; — trei sisteme de accentuație cu desșvșire deosebite.

De aci urmăză că la Bulgari, după cum este la Poloni, accentul ar trebui să cadă tot-d'a-una pe penultima, iar la Serbi, după cum este la Bohemi, tot-d'a-una pe prima; și întocmai așa ar fi fost, dacă substratul românesc cel transdanubian n'ar fi șgduit accentuația celor două straturī slavice de acolo. Români, ea și Italieni, avēndu o accentuație pe deplin liberă, au altoit'o Serbilor și Bulgarilor. Acēstă libertate de accentuație s'a șocotit până acuma la Serbi și la Bulgari ca un șemn de unitate dialectală cu Rușii, pe când în șaptă Rușii, precum am vădut, n'au avut de loc a face nici cu Bulgari, nici cu Serbi. Inșă accentuația româneșă n'a putut să distrugă peste tot la Serbi și la Bulgari cele două sisteme anteriore, astu-fel că șistema penultimară, cea polonă, se mai recunoșce până astăzi la Bulgari, iar șistema primară, cea bohemă, se mai recunoșce până astăzi la Serbi. Și iată cum:

1. Unele sub-dialecte bulgare, bună-ora Zagoriceni și Costureni,

accentuéză tot-d'a-una pe penultima întocmai ca Polonii: èdno, mòmcè, rākā, žēnā, dète, òvčar, ùmrel, galèno, četiri, zatvorèni, napravila, mesečina, babičkā, golèmo, kraliřā etc. etc., mutându accentulū în flexiune iarăși întocmai ca Polonii, de exemplu: din òvčar «ciobanū» *ovčarkā* «ciobancā» = polonesce din «*òwczarz* — *owczarka*» (Tzonev, *Za udarenieto v bălgarski ezik*, în *Sbornik t. 6*, Sofia 1891, p. 23.)

2. La Serbī, sdruncinându-se accentuațiunea bohemă prin înriurirea substratului românescū, a rămasū totuși tendința de a accentā pe cât se pòte mai sus, astū-felū că la auđū se pare ca și când accentulū ar fi totū-d'a-una pe prima silabă. Din acéstā causă, ca o dovadă de tendința cea generală, când unū nume se construiesce cu o prepozițiune, numele pòte să devină atonicū, urcându-se accentulū pe prepozițiune, bună-òrā: nā ranu, nā vodu, prèko hrda etc. (Miklosich, *Lautl. I*, 320), întocmai ca bohemesc: òb den, pòd nohou etc., ceea ce la nume disilabice sau polisilabice e peste puțință în cele-lalte dialecte slavice.

Cunoscutulū profesorū dela Belgradū, d-lū Stoian Boškovič, actualulū ministru alū Serbiei în Romānia, mī-a observatū într'o đī că din toți străiniī, Slavī și ne-Slavī, Bohemiī sunt aceia cari învață mai lesne și vorbescū mai bine serbesce. Și nu e de mirare, de vreme ce numai pe Bohemi nu-ī pòte încurca vocala *r*, cantitatea prosodică și accentuațiunea sèrbescă.

În acestū chipū băgarea Sèrbilorū și Bulgarilorū în unitatea rutenorū a fostū până acum ca unū felū de iluziune optică, datorită împrejurării că Rușiī, Serbiī și Bulgariī aū același alfabetū și aceeași limbă bisericescă.

Limba bisericescă mai cu deosebire, adecă vechea bulgară, a servitū a formā limba rusescă cea literară, dāndu-ī unū aspectū fòrte depărtatū de graiulū rusescū poporanū și apropiānd'o într'unū modū artificialū de graiurile slavice transdanubiane; și aceeași limbă bisericescă a fostū în cursū de secolī limba oficială și literară a Sèrbilorū, astū-felū că — la prima vedere — rusesce, serbesce și bul-

găresce se pare a fi mai-mai totu una, deși în realitate aceste trei graiuri aparțin la trei unități dialectale diferite.

Prin fonetismu, până și prin accentuațiune, intru câtu nu s'a amestecatū în ele substratulū celū românescū, bulgara este unū vechiū dialectū polonū, serba unū vechiū dialectū bohemū.

La Bulgari, fără îndoială, înriurirea românescă se resimte mai puternicū decât la Sêrbi, ceea ce însemnăză una din trei:

1. Saū că stratulū serbescū a fostū, în provinciile pe cari le-a ocupatū, mai numerosū decât stratulū bulgarū în cele-lalte provincii;

2. Saū că Meso-Latinii aū fostū mai compacți și mai énergiici sub Bulgari decât Iliro-Latinii sub Sêrbi;

3. Saū că Serbii n'aū încetatū multū timpū de a fi în contactū cu dialectele cele înrudite dela Iliria în sus până la Bohemia, pe când Bulgarii s'aū vëdutū de odată despărțiți de trunchiulū Polonilorū, așa că cei dintâi aū pututū să reziste mai bine decât cei-lalți acțiunii substratului românescū.

Câte trele cauzele aū pututū să concurgă la producerea efectului; cauza a treia însă ni se pare a fi fostū cea mai decisivă: grabnica isolare a Bulgarilorū de elementulū polonū și prelungita comunitate a Sêrbilorū cu elementulū Bohemū.

Indată după trecerea și așezarea Slavinilorū peste Dunăre, fós-tele lorū locuințe dintre Oltū și Nistru aū fostū ocupate de cătră porțiunea cea mai apusenă a Anțilorū, anume de cătră Ruteni, cari s'aū grăbitū a apuca Moldova, unde aū și rămasū în cursū de mai mulți secolī, luptându-se saū înfrățindu-se acolo cu Pecenegii, cu Cumanii, apoi cu Româniī. Pe lângă Ruteni, cață să fi fostū și stolarū de vechii vecini ai Polonilorū Litvani, polonesce «Litwa», unū nēmu multū mai sēlbaticū decât Slavii și a căroră atingere de atunci cu Româniī, deși fórte scurtă, totuși ne-a lăsatū o amintire supărăciósă în cuvintulū «litfă» saū «liftă»: «litfă rea», «liftă spurcată». Acéstă «litfă» saū «liftă» la Moldoveni și la Munteni nu se póte trage decât numai din acea epocă, de óre-ce cu Litvania propriū đisă

Românii dela Dunăre n'aũ fostũ nici odată în vecinătate. Prin Ruteni dar și prin cei-lalți, continuitatea între Slavini, adecă vechii Bulgari, și între Poloni a fostũ astũ-felũ ruptă pentru totũ-d'a-una. Substratul românescũ a pututũ sã lucreze fără nici o pedicã asupra stratului bulgărescũ, și a lucratũ atât de vigurosũ, încat nu numai a modificatũ gramatica și a sguidutũ accentuațiunea, dar încã a transmisũ Bulgarilorũ trãsurile cele mã caracteristice ale vocalismului românescũ: pe *ea*, pe *oa* și pe vocala obscurã mobilã. Despre *ea* și *oa* la Bulgari noi nu vomũ vorbi aci; despre vocala obscurã mobilã vomũ constata numai cã Bulgarii, întocmai ca Românii și contra tuturorũ legilorũ foneticeĩ slavice, lasã pe *a* a trece în *ã* de cãte ori *a* perde accentulũ: *slãtkã* și *slãtkã*, ca la noi *bãrbã* și *bãrbãtũ*.

Incepẽndũ de pe la finea secolului VII și pãnã pe la începutul secolului X, adecã într'unũ intervalũ de celũ puținũ douẽ sute de ani, s'aũ cristãlisatũ naționalitatea polono-romãnã a Bulgarilorũ și naționalitatea bohemo-romãnã a Sãrbilorũ, deja dupã ce se tradusese Sãnta Scripturã în vechea bulgarã, de vreme ce în limba acelei traduceri nu se recunõsce încã puternica lucrare a substratului românescũ asupra stratului slaviceũ. In acestũ intervalũ de timpũ, la finea secolului IX, cade nãvãlirea Ungurilorũ în Pannonia, — unũ evenimentũ care a datũ nascere Moravo-Romãnilorũ pe de-o-pãrte, pe de alta Macedo-Romãnilorũ și Istriano-Romãnilorũ.

Noi inlãturãmũ cu totul pe fãimosulũ *Notarius anonymus Be-lae regis* și cele-lalte fãntãni, în cari se afirmã cã Maghiarii la intrarea lorũ în Pannonia aũ gãsitũ acolo pe Slavi, mã corectũ pe Sloveni, și pe Romãni. Acele fãntãni potũ fi criticate, potũ fi bãnuite, potũ fi spulberate, potũ fi hunfalvisate, — puținũ ne pasã. Ca punctũ de plecare nouẽ ne ajunge unũ textũ istoriceũ mã pe sus de tãte texturile: existența Romãnilorũ în Moravia. Este unũ textũ, pe care o mie de Rõsleri nu vorũ fi în stare sã-lũ rãstõrne, și nici mãcarũ sã-lũ restãlmãcescã în felul lorũ. Acei Romãni cum

ore ar fi pututŭ ei sŭ nenerescŭ în Moravia, dacŭ nu ŭ-ar fi împinsŭ într'acolo din Pannonia nŭvŭlirea Ungurilor?

Astŭdŭi, în urma cercetŭrilor lŭi Miklosich ŝi ale lŭi Bartoš (Moravské Valašsko, în Osvĕta, 1880, p. 369—386), nimenca nu se mai îndoiesce cŭ Valachiŭ din Moravia sunt adevĕraŭi Romŭni, cu desĕvĕrșire slavisaŭi de nu se mai scie de cŭnd, dar mai pŭstrŭndŭ încŭ multe cuvinte romŭnesci, unele sub forma romŭnescŭ cea mai veche, de exemplu «glag = chiagŭ,» din latinulŭ rusticŭ «clagum = coagulum,» cu nemuiarea lŭi *cl* în *chŭ*, saŭ «merenda = merindŭ,» latinulŭ «merenda,» cu netrecerea lŭi *e* în *i*. Moravo-Romŭniŭ aŭ conservatŭ chiar unele vorbe romanice dispŭrute din graiulŭ romŭnescŭ, bunŭ-ŭrŭ «tropa» = francesulŭ «troupe» = spaniolulŭ «tropa». Unŭ Moravo-romŭnŭ, Beneš Kulda, a publicatŭ în douĕ tomuri basmele romŭno-morave (Morawské národní pohádky, Praha, 1874—75), în cari cetitorulŭ se isbesece mereŭ de asemeni romŭnisme. Epoca slavisaŭii acestorŭ Romŭni din Moravia este așa de veche, încŭt nici unŭ documentŭ moravŭ nu-ŭ deosebesce de cei-lalŭi Slavŭi de acolo. În actele morave din secolulŭ XI abia se mai gŭsescŭ cŭte-va nume personale romŭnesci, precum «Crisan,» «Bukan filius Neg» ŝi «Kokor» într'unŭ actŭ din 1052 (Boczek, Cod. Morav. I, 125), cari însŭ nici acelea nu sunt pe deplinŭ sigure. Așezarea dar a acelorŭ Romŭni în Moravia trebue urcatŭ cu vr'o doi secolŭi mai sus, întŭlnindu-se astŭ-felŭ din punctŭ în punctŭ cu nŭvŭlirea Ungurilor în Pannonia.

Nŭvŭlindŭ în Pannonia despre nordŭ ŝi orientŭ, Unguriŭ aŭ trebuitŭ firesce sŭ împingŭ pe Romŭniŭ de acolo în cele douĕ direcŭiuni opuse puncturilorŭ de intrare, adecŭ spre occidentŭ ŝi spre sudŭ. Spre occidentŭ aŭ fostŭ împinși Romŭniŭ pe cari ŭi gŭsimŭ apoi în Moravia, cu totulŭ despŭrșii de restulŭ Romŭnimeiŭ ŝi slavisaŭi fŭrŭ nici o greutate; spre sudŭ, adecŭ peste Dunŭre, aŭ fostŭ împinse alte cete de Romŭni, din cari unŭi, cei din Bosnia mai alesŭ, ŝi-aŭ pŭstratŭ multŭ timpŭ nașionalitatea ŝi s'aŭ serbisatŭ d'abia dupŭ secolulŭ XV (Miklosich, Wander. d. Rumunen, 3—6), alșii — Istriano-

Româniî—au nemeritŭ tocmai pe la Triestŭ, unde au pututŭ sŭ re-siste bine-reu serbisării, mulŭumitŭ stŭpŭnirii italiene de acolo; in fine o sŭmŭ, numŕrulu celŭ mai mare, trecŕndŭ prin elementulu sŕrbescu ŕi prin celŭ bulgŕrescu, s'au strŕcuratŭ in Macedonia, in Epirŭ ŕi in Tesalia, unde nu s'au desnaŕionalizatŭ din causŭ cŕ acolo se incepuse deja lupta inŕre Greci ŕi inŕre Slavi, astŭ-felŭ cŕ nici Greciŭ nu mai erau tari, nici Slaviŭ nu se intŕriserŭ inŕcŕ. Profitŕndŭ de acestŭ antagonismŭ, Romŕniŭ sciurŭ cu dibŕcie a se insoŕi: cŕnd cu Greciŭ contra Slavilorŭ, cŕnd cu Slaviŭ contra Gre-cilorŭ, cŕutŕndŭ mai pre sus de tŕte a se consolidŕ ei inŕiŕi, iar dupŕ ce se consolidarŭ, peste vr'o doi secolŭ ŕi mai bine, ei au isbutitŭ a fundŕ imperiulu romŕno-bulgarŭ alŭ Asanilorŭ.

Asa dar nŕscerea Macedo-Romŕnilorŭ, a Istriano-Romŕnilorŭ ŕi a Moravo-Romŕnilorŭ datŕzŕ de o potrivŕ din secolulu X, nefindŭ ei toŕi altŭ ceva decŕt nisce Daco-Romŕni impinŕi din Pannonia spre sudŭ ŕi spre apusŭ prin nŕvŕlirea maghiarŕ. Tocmai acŕsta rezultŕ ŕi din cronica rusŕcŕ a lui Nestorŭ, scriitorŭ din secolulu XI, care ŕice sub anii 886—898 (ed. Miklosich p. 12): «au trecutŭ «lŕngŕ Kiew Unguriŭ, pe delulu ce se numesce celŭ ungurescu, ŕi «ajungŕndŭ la Nipru au aŕezatŭ corturile lorŭ, cŕci umblŕ ŕi ei «cu corturi ca Cumaniŭ, ŕi venindŭ din pŕrŕile rŕsŕrituluŭ s'au re-«peditŭ peste munŕi mari ŕi au inceputŭ a face rŕsboiŭ cu Romŕniŭ «ŕi cu Sloveniŭ cari locuiaŭ acolo, fiindŭ-cŕ dintŕiu locuiserŭ «acolo Sloveniŭ, apoi Romŕniŭ au cuprinsŭ pŕmintulu Slovenilorŭ, «de aci Unguriŭ au gonitŭ pe Romŕni ŕi au rŕmasŭ cu «Sloveniŭ, pe cari i-au supusŭ, ŕi de atunci se chiamŕ Tŕra-«Ungurŕcŕ, ŕi au inceputŭ Unguriŭ a face rŕsboiŭ Grecilorŭ, «predŕndŭ Tracia ŕi Macedonia pŕnŕ la Tesalonica, ŕi au inceputŭ «a face rŕsboiŭ cu Moraviŭ ŕi cu Bohemiŭ...» In acestŭ preŕiosŭ textŭ nu numai se constatŕ cŕ Unguriŭ au gŕsitŭ pe Romŕni in Pannonia: «poŕŕŕŕŕ voŕevati na ŕivuŕŕŕŕŕ tu Vlahy» ŕi cŕ i-au alun-gatŭ de acolo: «Ugri prognŕŕŕ Vlahy i naslŕdiŕŕ zemliu,» dar se mai constatŕ totŭ-odatŕ cŕ miŕcarea cea centrifugŕ a Ungurilorŭ s'a fŕcutŭ anume in cele douŕ direcŕiuni: spre sudŭ cŕtre Balcani ŕi

spre apusă către Moravia: prima mișcare ne-a explicatū deja mai sus originea Romānilorū transdanubianī de astăzi, iar a doua mișcare pe aceea a Moravo-Romānilorū.

În cronică lūi Nestorū trebuie despărțită cu stăruință partea cea dela începutū, în care nu se află nici o indicațiune cronologică, de partea cea următoare, unde evenimentele sunt înșirate anū după anū, anume de la anulū 852 încóce. Prima parte, o stângace țesătură de legende, n'are aprópe nici o valóre istorică. Acolo, bună-óră, Nestorū ne spune dintăi că «Vlachii» aū alungatū pe toși Slavii din regiunea Dunării, făcēndu-i să plece spre nordū; apoi mai jos ne povestesc că apostolulū Andreiū a găsitū pe Slavi tocmăi la Novgorodū, de unde rezultă că acea alungare a tuturorū Slavilorū din regiunea Dunării se întēmplase cu multū timpū înainte de Cristū, de vreme ce pe timpulū apostolilorū ei erau deja așezați la Novgorodū, iar prin urmare numele «Vlachilorū» nu se mai póte aplica nici chiar la vechii Romāni, astū-felū că școla lūi Schaffarik se vedū silită a prefăce pe acei «Vlachii» în Galii și a născoci o fantasmagorie a unorū lupte preistorice între Slavi și Celți. Încă odată, prima parte a cronicei lūi Nestorū e aprópe o galimatie. Cu totulū altū ceva este partea cea cronologică. Aci călugărulū dela Kiew, înșirāndū lucruri apropiate de timpulū sēu și despre carī elū avea informațiuni precise, devine unulū din isvórele cele mai prețioase pentru istoria medievală a Europei orientale. De acéstă natură este și relațiunea de mai sus a lūi Nestorū despre mersulū Ungurilorū pe lângă Kiew, despre trecerea lorū prin Carpați, despre intrarea în Pannonia, despre lupta cu Slovenii și cu Romānii, despre gonirea Romānilorū. Acéstă relațiune resistă orī-cărei restălmăcirī rösleriane.

Primulū textū, care mențióneză pe Macedo-Romāni, este din anulū 976, adecă numai vr'o opt-deci de ani după năvălirea Ungurilorū în Pannonia. Acelū textū se cuprinde anume la Bizantinulū Kedrenos (II, 435) și ne spune, că atunci unū principe bulgarū a fostū ucisū de «nescē drumășii romāni»: „παρὰ τινων Βλάχων ὀδιτῶν”. Romānii cei fugăriți din Pannonia nu erau încă așezați nicăiri în-

tr'unū modū statornicū, ci alcătuiaū d'o-cam-dată cete de bejenari fără adăpostū.

Peste unū secolū lucrurile se schimbă. La Bizantinulū Kekau-
menos, scriitorū de pe la 1070, alū căruia textū s'a descoperitū
abia de vr'o dece ani, ne întimpină următorulū pasagiū:

Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν
τοῦτο· ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Βλάχων γένος
ἄπιστόν τε παντελῶς (ἔστι) καὶ δισ-
τραμμένον, μήτε εἰς Θεὸν ἔχον πίστιν
ὄρθην, μήτε εἰς βασιλεία μήτε εἰς συγ-
γενῆ, ἢ γίλον, ἀλλὰ ἀγνωρίζομενον πάν-
τας κατατραυματεύεσθαι· ψεύδεται δὲ
πολλὰ καὶ κλέπτει πάντ' ὑμνόμενον
καθ' ἐλάχιστην ὄρσιν ἰσχυροδυστάτους πρὸς
τοὺς ἑαυτοῦ γίλους καὶ ἀπειθοῦν ἠραδίως·
ποιοῦντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντε-
ρίας καὶ σοφίζομενοι διὰ τούτων ἀπα-
τῶν τοὺς ἀπλοустέροισ· οὐδέποτε δὲ
ἐφύλαξεν πίστιν πρὸς τινα, οὐδὲ πρὸς
τοὺς ἀρχαιοτέροισ βασιλεῖς τῶν Ῥω-
μαίων. Πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασι-
λέως Τραπεζοῦ καὶ παντελῶς ἐπιγρῆν-
τες ἐάλωσαν, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν
Δεκεβάλλον ἀποσφαγέντος καὶ τὴν κεραι-
λὴν ἐπὶ δόρατος ἀνακηθέντος ἐν μέσῃ
τῆ πόλει Ῥωμαίων. Οὗτοι γὰρ εἰσὶν οἱ
λεγόμενοι Λάκοι καὶ Βέσσοι; ἔχουν δὲ
πρότερον πλησίον τοῦ Λανουβίου ποτα-
μοῦ καὶ τοῦ Σάου, ὃν νῦν ποταμὸν Σά-
βαν καλοῦμεν, ἐνθα Σέρβοι ἀρτίως οἰ-
κοῦσιν, ἐν ὄρησι καὶ δυσβάτοις τόποις.
Τούτοις θαρροῦντες ἐπεκρίνοντο ἀγά-
πην καὶ δούλωσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέ-
ροισ βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὄρη-
ρωμάτων ἐληΐζοντο τὰς χώρας τῶν Ῥω-
μαίων ὅθεν ἀγανακτήσαντες κατ' αὐ-
τῶν, ὡς εἴρηται, διέσφαιραν αὐτοὺς. Οἱ

Să sciți dela mine, voi și ai voștri,
că alū Vlachilorū nēmū e necre-
dinciosū la culme și stricatū, nici lui
Dumnezeū șinendū credinșă dréptă,
nici împēratulū, nici rucei saū ami-
culū, ci silindu-se a-ī amăgi pe toși.
Marī minciunoși și tâlharī vestiți, ei
sunt pururea gata a jurā prietenilorū
cele mai grozave jurăminte, și a le
călcā apoi cu ușurinșă, făcendū frății
de cruce și cumetrii, meșteri de a
înșelā prin ele pe cei proști. Nici o
datā n'au fostū ei cui-va cu credinșă,
nici chiar vechilorū împērași ai Ro-
manilorū. Impēratulū Traianū îl ata-
case, i-a strivitū de totū și i-a robitū,
ucidendū pe împēratulū lorū Dece-
balū, alū căruia capū a fostū înșiptū
într'o sulitā în mijloculū orașului
Roma. Ei sunt așa numiți Daci și
Bessi. De 'ntât locuierā în veci-
nătatea Dunării și a fluviului Saū
numitū astăzi Sava, unde acum lo-
cuescū Serbiū, în locuri tari, grele
de străbătutū, pe cari rezemându-se,
fățariaū iubire și supunere cătrā ve-
chii împērași, pe când din întăririle
lorū năvăliaū și pustiaū provinciile
Romanilorū, încât aceștia, perclendū
răbdarea, precum am spus'o, i-au
strivitū. Atunci fugindū de acolo,
ei s'au răspânditū în totū Epirulū

καὶ ἐξελεθόντες τῶν ἐξεῖσε διεσπάρησαν
ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ,
οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ἔζησαν τὴν Ἑλ-
λάδα.... (1)

și Macedonia, cei mai mulți s'au așe-
zat în Eladă....

În acestă pasagiū, este o parte pe care Kekaumenos a luat'o din lecturile sale clasice, bună-óră despre Bessi din Strabone (VII, 5 § 12) și despre lupta lui Traianū cu Decabalū din Dione Cassiū (ed. Gros, IX, 419); este o parte însū, în privința căreia elū nu putea să aibă decât informațiuni personale, și anume:

1. în secolulū XI Romāniī locuiaū în Epirū, în Macedonia, și fôrte mulți în Elada;
2. acei Romāni sciaū să ametească și să înșele prin violenție pe toți dușmanii lorū;
3. ei veniră acolo, fugindū dintr'o regiune învecinată cu riulū Sava, adecă nu din Dacia, ci din Pannonia.

De cătră cine fuseseră alungați Romāniī din Pannonia? Acēsta Kekaumenos n'o scia, și de aceea elū o atribue într'unū modū vagū «vechilorū împērați», cădēndū astū-felū în douē nepotrivelī:

1. ar fi fostū absurdū ca «vechiī împērați» să fugărescă pe Romāniī din Pannonia tocmai în interiorulū imperiulū, adecă să-i adăpostescă în locū de a-i goni;
2. din cauza acelei fugăriri Romāniī veniseră a se așeză pēnă în Elada, unde iarăși ar fi absurdū de a-i căută sub «vechiī împērați».

Pasagiulū din Kekaumenos se pôte înfelege pe deplinū numai întregindu-se prin cronica lui Nestorū: invasiunea maghiară a fostū aceea care alungase pe Romāniī din Pannonia.

Tuturorū istoricilorū noștri a rămasū necunoscutū unū prețiosū chrisovū dela împēratulū bizantinū Basiliū Bulgaroctonulū, care—după ce nimicise primulū imperiū bulgărescū—ne spune în anulū 1020 că «în întreaga Bulgarie se află împrăștiați Romāniī, iar lângă riulū «Var-

(1) Vasilievski, События и рассказы византийского боярина XI века, Petersburg 1881, pag. 106—2, 169.

«dari», adecă în Rumelia, locuescū o sémă de Ungurī»: τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλγαρίαν Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρδάριον Τοῦρζων. (Πολυβηκίη, Ιστορία црквей, Moskva 1871 p. 263).

Acei Români din 1020 nu erau Meso-Latinii cei găsiți de Slavini în Balcani în secolul VII și dispăruți apoi prin amestecū cu dînșii, ei erau Româniī cei alungați de cătră Ungurī din Pannonia pe la 900 — 950, pe cari gonindu-i Maghiarii, „*Toῦρζοι*“ în cronicile bizantine, o sémă din acești Maghiariī aū remasū și ei în Rumelia.

Mențiunea Ungurilorū la unū locū cu Româniī în chrisovulū împēratului Basiliū Bulgaroctonulū e fōrte caracteristică. Pretinde-va unū Hunfalvy, pentru a nu-și perde procesulū cu Româniī, cum că și acei Ungurī locuiaū peste Dunăre totū din epoca lui Aurelianū, ca și colonia cea unгурescă de lângă Ochrida, pe care o menționēză Anna Comnena: οἱ περὶ τὴν Ἀχρίδα οἰκοῦντες Τοῦρζοι?

Despre acești Ungurī vorbesce și Anonimulū regelui Bela, când ne spune că în invasiunea peste Dunăre, perđendū pe căpitanulū lorū, ei din prostie nu s'aū mai întorsū în Ungaria: «stultus populus, quia mortuo domino suo viam non dilexit redire ad patriam suam.» Dînșii aū rēmasū dincolo de Balcani din prostie, fie și așa, de ôre-ce nu avemū nici o probă contrarie; Româniī însă, alungați din Pannonia de nēmulū acestui «stultus populus», aū trebuitū să rēmână peste Dunăre de nevoe.

Năvălirea Ungurilorū a avutū o importanță extremă pentru istoria Peninsulei Balcanice în vēculū de mijlocū. Pe Româniī din Dacia, tarī prin cetatea munțilorū, Arpadū și urmașii săi n'aū fostū în stare să-i sfārame sau să-i gonēscă, ci chiar din contra aū fostū aprōpe tot-d'a-una bātuți de dînșii; pe Româniī însă cei de pe șesulū Pannoniei, rēu adăpostiți și pōte și rēu organizați, Maghiarii i-aū alungatū, și de aci următōrele douē consecințe:

dintāi, către naționalitatea serbă, plămădită din amesteculū Bohemilorū cu Ilirio-Latinii, s'a mai altoitū acuma unū elementū daco-latinū, de astă dată nu ca substratū, ci numai ca accidentū, dar accidentū fōrte însemnatū prin înrudirea sa cu substratulū;

alū doilea, s'a născutū naționalitatea macedo-română, care în

cursŭ de vr'o două sute de ani, dela secolulŭ X până la secolulŭ XII, n'a încetatŭ de a se totŭ lăŭi, de o parte până la pŭlele Balcanilorŭ, de alta până la nordulŭ Eladei.

Calea fiindŭ odată deschisă, din când în când puteau a se mai adăuga către acei Macedo-Români cete nouă de Români din Dacia, sau din cei eșiŭi cu dinșii totŭ din Pannonia și cari se opriseră printre Serbi.

Să nu fi fostŭ năvălirea Ungurilorŭ, nu s'ar fi născutŭ acelu puternicŭ imperiŭ româno-bulgarŭ alŭ lui Ioniŭă Asenŭ, care dete Bizanŭiului prima adevărată lovitură de mŭrte.

Când alăturăză cine-va dialectulŭ daco-românŭ sau alŭ *Românilorŭ* propriŭ diși cu dialectulŭ macedo-românŭ alŭ *Armânilorŭ* și cu celŭ istriano-românŭ alŭ *Rumerilorŭ*, nu pŭte să nu constate următŭrele:

1. Aceste trei dialecte diferă între ele mai puŭinŭ decât dialectele provinciale din Italia și din Franŭa, iar prin urmare e peste puŭinŭă ca rumperca continuităŭii între ele să fie veche. Separăŭiunea s'a operatŭ fŭrte târđiŭ, după ce totalitatea unei singure limbŭi românescei fusese deja pe deplinŭ formată, crescută și consolidată, ceea ce s'a întimplatŭ anume între secolii III—IX, în cursŭ de șese sute de ani, în țera unde Traianŭ își pusese piciorulŭ trecândŭ podulŭ dela Severinŭ și de unde apoi elementulŭ românesoŭ s'a întinsŭ treptatŭ în Ardelŭ, în Banatŭ, în Pannonia.

2. Dialectulŭ daco-românŭ presintă o desvŭltare liniștită organică, în care nu ne întimpină contrastulŭ între unŭ prea mare conservatismŭ pe de o parte și între o prea mare desfigurare pe de alta, ca la Macedo-Români și cu atâtŭ mai multŭ la Istriano-Români. Unŭ asemenea contrastŭ este rezultatulŭ unei sguduirŭi. Orice sguduire disequilibrăză. Dialectulŭ macedo-românŭ și celŭ istriano-românŭ s'au sdruncinatŭ prin colindărilorŭ, pe când celŭ daco-românŭ s'a mișcatŭ simetricese, rêmânândŭ neștrămutatŭ în aceleași condiŭiuni teritoriale, climaterice și etnice.

Faimŭsa teorie a lui Rŭsler este o ipotesă anti-linguistică și anti-

istorică totu-odată. Anti-linguistică, de vreme ce ea se întemeiază pe absoluta nescire a legilor de formațiunea dialectelor. Anti-istorică, fiindu-că ea uită în genere că popórele din véculu de mijlocu se împingeaú dela nordu spre sudu, nici odată dela sudu spre nordu, și uită în specie că Românii erau atunci ciobanii, iar migrațiunile ciobanilor sunt tot-d'a-una iarăși dela nordu spre sudu, nici-odată dela sudu spre nordu.

Când e vorba de începutul popórelor și de epocă întunecóse din viața lor, orî-ce studiu exclusiv istoric ducó la încheeri greșite; la încheeri greșite, nu mai puțin, ducó orî-ce studiu exclusiv lingvistic. Pentru a nemeri adevérul, saú înca a ne apropia de adevér, trebuie neapératú unú studiu paralel istorico-lingvistic. Când unú text istoric se întăresce printr'unú fapt lingvistic saú vice-versa, ambele urmárite pe o cale strînsú metodică, atunci și numai atunci adevérul e găsitú.

Isprăvindú, mă întrebú acuma: isbutit'am óre a limpeđi problemele cele mari, puse în capul studiului de față?

Primulú stratú etnicú cunoscutú alú Peninsulei Balcanice întregi aú fostú Pelasgii, o ginte ne-semitică și ne-indo-europee, séménându la apucăturí mai alesú cu vechii Egipteni.

Peste substratulú pelasgicú, amestecându-se cu elú, s'aú așezatú, cu vr'o 2000 de ani înainte de Cristú, doué ginți indo-europee deosebite: Elenii și Tracii.

Grecii de astăzi, cu tóte ingredientele străine primite în cursulú vécurilorú, sunt o continuitate directă a anticilorú Eleni; iar o continuitate directă a anticilorú Traci sunt Albanesii de astăzi, cari însă represintă numai unulú din numeroșele dialecte tracice.

Afară de Albanesi, toți cei-lalți Traci, împărțiți într'o mulțime de popóre mari și mici, aú fostú desnaționalizați sub dominațiunea romană, și anume Tracii cei sudici, dela Balcani în jos până la Elada, aú fostú grecisați, Tracii cei nordici aú fostú latinisați.

Latinisarea Tracilorú nordici, făptuită între șecolii III — VI, a

produsă trei dialecte traco-latine: dialectul meso-latină între Dunăre și între Balcani, dialectul iliro-latină între Balcani și între Adriatica, dialectul daco-latină în Carpați.

În secolul VII, aproape în același timp un popor slavice de ramura polonă s'a așezat peste Meso-Latină, cu care amestecându-se, a dat naștere națiunii româno-slavice numite mai târziu Bulgari, iar un popor slavice de ramura bohemă s'a așezat peste Iliro-Latină, cu care amestecându-se, a dat naștere nemului româno-slavice ală Serbilor.

Înainte și în tot timpul acelor mișcări polono-boheme, Daco-Latinii locuiau netulburați în Oltenia, în Banat și într-o parte a Ardélului, de unde cu încetul își întinseră crengile asupra Pannoniei, pe când în Moldova și până la Olt se învârtiau — parte Tătari, parte Slavi — Pecenegii, Comanii, Rutenii și chiar Litvanii.

Năvălirea Ungurilor în secolul X n'a putut să nimicască sau să alunge pe Români cei din părțile Daciei propriu zise, dar a reușit să împingă o semă de Români din Pannonia spre Moravia, unde ei n'aș întârziat a fi slavisați, iar pe cei-lalți Români tot din Pannonia i-a gonit peste Dunăre, unde dinșii parte s'aș slavisat, parte s'aș păstrat în Istria, partea cea mai mare a alcătuit simburile Macedo-Românilor de astăzi.

În acest mod, după secolul X, afară de Daco-Latinii cei vechi rămași în Carpați, care aș păstrat numele de *Români*, menționat deja la Iornande, s'aș ivit două odrasle ale lor peste Dunăre: *Armâni* la sud de Balcani și *Rumeri* lângă Triest.

Sunt acum trei-șeci de ani și mai bine de când, printr-o monografie despre *Io* în titlul Domnilor români și bulgari și printr-un studiu intitulat *«Perișă Daciei?»* cu începusem un șir ne'nterupt de cercetări analitice asupra istoriei române. Lucrarea de față, o scurtă sintesă a acelei lungi analize, este ultimul cuvânt al meu asupra unor mărețe nedumeriri, care m'aș sbuciumat peste un pătrar de secol. Căutându totu-deauna adevărul numai pentru adevăr, fără nici un folos egoist și fără nici o

tendință șovinistă, sunt fericitū de a constata că nu m'am contradisū nicī-odată în trāsurile cele fundamentale, deși mī-a plăcutū totū-d'a-una a mă completa și une-orī a mă rectifica cū însu-mī în amērunte. Dar fericirea mea cea mai mare este, că rezultatul definitivū alū muncii mele nu împinge la desbinare, ci îndemnă la înfrățire. Tóte popórele balcanice, Romāniū, Greciū, Albanesiū, Sērbiū și Bulgariū, ne aparū acum ca o singură familiă strinsū înruditā, ca unū *συμπόσιον* de frați, de veri și de cumnați.

